

دانشگاه قم
دانشکده الهیات و معارف اسلامی
رساله دکتری رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

بررسی تطبیقی رابطه انسان با اعضای بدن خود از منظر فریقین، مبانی و آثار آن

استاد راهنما:

دکتر محسن ملک افضلی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر عبدالله امیدی فرد

نگارنده:

سید حسین خاتمی سبزواری

بهار ۱۳۹۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بیت

تاریخ: ۹۳/۶/۱۳
شماره: ۷۱۳۶
پیوست: ۱

صورت جلسه دفاع از رساله دکتری

با تاییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عجل ا... تعالی فرجه الشریف) جلسه دفاعیه رساله جناب آقای/سرکارخانم: خاتمی سبزواری سید حسین

رشته: فقه و مبانی حقوق اسلامی به شماره دانشجویی: ۹۰۱۵۲۰۸۰۰۲

تحت عنوان: «بررسی تطبیقی رابطه انسان با اعضای بدن خود از منظر فریقین، مبانی و آثار آن»

با حضور هیات داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ ۹۶/۰۳/۲۲ تشکیل گردید.

در این جلسه رساله مذکور با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت و نامبرده نمره با عدد ۱۹

نمره به حروف **نوزده** را با درجه **عالی** دریافت نمود.

نام خانوادگی و نام استاد	سمت	رتبه علمی	امضاء
جناب آقای دکتر ملک افزلی اردکانی محسن	استاد راهنما	دانشیار	
جناب آقای دکتر امیدی فرد عبدالله	استاد مشاور	دانشیار	
جناب آقای دکتر راغبی محمد علی	استاد داور ناظر داخلی	استادیار	
سرکارخانم دکتر عبداللهی علی بیگم حمید	استاد داور ناظر داخلی	استادیار	
جناب آقای دکتر آهنگران محمد رسول	استاد داور ناظر خارجی	دانشیار	
جناب آقای دکتر نوذری فردوسیة محمد	داور، ناظر داخلی و نماینده تحصیلات	استادیار	

مدیر تحصیلات تکمیلی / مدیر معاون آموزشی و تحصیلات تکمیلی
نام و امضاء / دانشکده الهیات و معارف اسلامی

نشانی:
قم، جاده قدیم اصلهجان،
دانشگاه قم
کد پستی: ۳۷۱۶۱۴۶۸۱
تلفن: ۳۳۸۵۳۳۱۱
دورنویس:
مدیریت آموزش: ۳۳۸۵۵۶۸۲
مدیریت اداری: ۳۳۸۵۵۶۸۶
مدیریت دانشجویی: ۳۳۸۵۵۶۸۸

مدیریت تحصیلات تکمیلی

« تعهد نامه اصالت پایان نامه / رساله »

اینجانب آقای/خانم: سید حسین خاتمی بزرگاری به شماره دانشجویی: ۹۸۱۵۲۰۸۰۴۰۳ دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد □ دوره دکتری □ رشته فیزیک بیابان چیون که در تاریخ ۱۳۹۶/۳/۲۲ از پایان نامه/رساله خود تحت عنوان: "بررسی تطبیق رابطه استاتیک و پایداری در خردارستیل بر روی یک جعبه فلزی" با کسب نمره ۱۶ و درجه عالی دفاع نموده‌ام، بدین وسیله متعهد می‌شوم:

- این پایان نامه/ رساله حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده‌ام.
- این پایان نامه/ رساله قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- چنانچه بعد فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و... از این پایان نامه را داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می‌پذیرم و دانشگاه قم مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی اینجانب هیچ‌گونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی متعهد:

تاریخ و امضاء:

سید حسین خاتمی بزرگاری
۹۶/۸/۸

صحت امضای دانشجو مورد تأیید است.

ناظر و نماینده تحصیلات تکمیلی

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

سید علی
۹۶/۸/۸

شکر و قدردانی

حمد و سپاس خدای را که توفیق کسب دانش و معرفت را به ما عطا فرمود. در اینجا بر خود لازم می‌دانم از تمامی اساتید بزرگوار، به ویژه اساتیدی که در طول سالیان گذشته در حوزه علمیه شهر مقدس مشهد و قم مرا در تحصیل علم و معرفت و فضائل اخلاقی یاری نموده اند تقدیر و تشکر نمایم.

به ویژه از استاد گرامی و دانشمند محقق **جناب آقای دکتر ملک افضلی** که راهنمایی اینجانب را در انجام تحقیق، پژوهش و نگارش این پایان نامه تقبل نموده اند نهایت تشکر و سپاسگزاری را دارم.

همچنین از **جناب آقای دکتر امیدی فرد** به عنوان مشاور که با راهنمایی خود مرا مورد لطف قرار داده اند کمال تشکر را دارم.

تقدیم به

رئیس مذهب تشیع، استاد فقیهان، اندیشمندان و متفکران تاریخ؛ امام جعفر صادق علیه السلام و پدر
گرانقدرش حضرت باقر العلوم علیه السلام شکافنده دانش های پیامبران الهی از اولین و آخرین.

و همچنین تقدیم به ساحت مقدس ذخیره هدایت، بقیه الله فی أرضه، حضرت صاحب العصر ϕ
که با آمدنش آیین و شریعت اسلام به اصل خویش بازگشته و تحقق آرزوی دیرینه مستضعفان
به دست اوست.

چکیده

سخن از نوع رابطه انسان با اعضای بدن خود و احکام و آثار آن، موضوعی است که در سالهای اخیر توجه اندیشمندان و عالمان فقه و حقوق را به خود مشغول کرده است. این که رابطه موجود آیا یک رابطه امانی بوده یا از نوع سلطنت است یا نوع دیگری است و مبانی و آثار هر یک از نظریه ها از منظر فقهای شیعه و اهل سنت چیست، پرسشی است که در این رساله با هدف بازشناسی نظریه صائب و ارائه آن به جامعه علمی کشور به منظور پاسخ به مراجع پزشکی و قضایی، و با روش تحلیلی و توصیفی مورد مذاقه و بررسی قرار گرفته است. این پژوهش بر این فرضیه بنا نهاده شده است که از منظر فقه شیعه رابطه انسان با اعضای بدن خویش رابطه سلطنت بوده است. این رابطه مبتنی بر بنای عقلاء است و آثاری همچون جواز تصرفات مورد تایید عقلاء و به تبع آن شارع را در پی دارد. و از منظر فقه اهل سنت نیز نوع این رابطه عبارت است از رابطه ولایت یا ملکیت مطلق اعضای بدن برای خداوند متعال که هر یک طرفداران خاص خود را داشته و به ترتیب جواز تصرفاتی که انسان را از مرگ حتمی نجات دهد و عدم جواز هر گونه تصرفات از آثار این دو نظریه شمرده می شود.

واژگان کلیدی: رابطه، بدن انسان، سلطنت، ولایت

فهرست موضوعات

مقدمه.....	۱
۱. بیان مسأله تحقیق.....	۱
۲. ضرورت تحقیق.....	۵
۳. هدف از تحقیق.....	۶
۴. سؤال اصلی.....	۶
۵. سوال های فرعی.....	۶
۶. فرضیه ها.....	۷
۶,۱. فرضیه سؤال اصلی.....	۷
۶,۲. فرضیه سؤال های فرعی.....	۷
۷. روش تحقیق.....	۸
۸. سازمان بندی تحقیق.....	۸
۹. پیشینه موضوع.....	۹
۹,۱. پیشینه تاریخی موضوع.....	۹
۹,۲. پیشینه نگارشی موضوع.....	۱۰
فصل اول: کلیات و مفاهیم.....	۱۵
مبحث اول: مفاهیم.....	۱۶
۱. رابطه.....	۱۶
۱,۱. «رابطه» در لغت.....	۱۶
۱,۲. «رابطه» در اصطلاح.....	۱۷

۱,۳	بررسی اصل وجود رابطه بین انسان و اعضای بدن.....	۱۷
۲	«اعضای بدن».....	۱۹
۲,۱	اعضای رئیسی و غیر رئیسی.....	۱۹
۲,۲	اعضای نامی و غیر نامی.....	۱۹
۲,۳	اعضای اصلی و غیر اصلی.....	۱۹
۳	«حق».....	۲۰
۳,۱	حق در اصطلاح.....	۲۰
۴,۱	مال در لغت.....	۲۱
۴,۲	«مال» در اصطلاح.....	۲۱
۴,۳	ملاک سود و منفعت عقلائی در مال.....	۲۱
۴,۴	ملاک میل و رغبت در مال.....	۲۲
۵	«ملک».....	۲۳
۵,۱	ملک در لغت.....	۲۳
۵,۲	ملک در اصطلاح فقهی.....	۲۳
۵,۳	ملکیت حقیقی.....	۲۳
۵,۴	ملکیت ذاتی.....	۲۳
۵,۵	ملکیت مقولی.....	۲۴
۲۴	مبحث دوم: مبانی.....	۲۴
۱	قاعده لاضرر.....	۲۵
۱,۱	اقوال فقها در خصوص مفاد لاضرر.....	۲۵
۲	اصل سلطنت.....	۲۷

- ۲,۱. مستندات قاعده..... ۲۷
- ۲,۱,۱. ادله قرآنی..... ۲۷
- ۲,۱,۲. ادله روایی..... ۲۸
- ۲,۱,۳. بنای عقلا..... ۳۰
- ۲,۱,۴. اجماع..... ۳۰
- ۲,۲. سیطره قاعده سلطنت..... ۳۱
- ۲,۳. نسبت قاعده لا ضرر با قاعده سلطنت..... ۳۲
۳. قاعده نفی عسر و حرج..... ۳۳
۴. اصل حرمت اضرار به نفس..... ۳۵
- ۴,۱. ادله قرآنی..... ۳۵
- ۴,۱,۱. آیه نهی از القاء در تهلكه..... ۳۵
- ۴,۱,۲. آیه نهی از قتل نفس..... ۳۵
- ۴,۲. ادله روایی..... ۳۵
- ۴,۲,۱. حدیث نهی از ضرر و ضرار..... ۳۶
- ۴,۲,۲. حدیث علت تحریم محرمات..... ۳۶
- ۴,۲,۳. حدیث نهی از ضرر به همسایه..... ۳۷
- ۴,۲,۴. حدیث نهی از اكل طین..... ۳۸
- ۴,۲,۶. حدیث نهی از هر گونه مضر..... ۳۹
- ۴,۳. اجماع..... ۴۰
- ۴,۴. حکم عقل به حرمت اضرار به نفس..... ۴۰
۵. اصل حرمت قتل نفس..... ۴۰

- ۵,۱,۱. آیه نهی از القاء در تهلكه..... ۴۱
- ۵,۱,۲. آیه نهی از قتل نفس..... ۴۱
- ۵,۲. ادله روایی..... ۴۱
۶. اصل وجوب حفظ جان و حیات دیگران..... ۴۳
- ۶,۱. ادله قرآنی..... ۴۳
- ۶,۲. ادله روایی..... ۴۴
- ۶,۲,۱. احادیث دال بر وجوب شق بطن مادرِ مرده برای اخراج فرزندش..... ۴۴
- ۶,۲,۲. احادیث دال بر جواز قسم دروغ به جهت حفظ جان و مال مومن..... ۴۴
- ۶,۲,۳. احادیث دال بر وجوب حفظ آب به خاطر ترس از عطش..... ۴۵
- ۶,۲,۴. حدیث مجازات کردن امیر المومنین بر شخص بیننده قتل..... ۴۵
- ۶,۳. بنای عقلا..... ۴۶
۷. اصل حرمت پیکر و جسد مسلمان..... ۴۷
- ۷,۱. ادله روایی..... ۴۷
- ۷,۱,۱. حدیث دال بر وجوب احترام جنازه مومن..... ۴۷
- ۷,۱,۲. حدیث دیگر در وجوب احترام جنازه میت..... ۴۷
۸. اصل حرمت مثله کردن..... ۵۰
- ۸,۱. حدیث نهی از مثله کردن..... ۵۰
- ۸,۲. حدیث نهی از مثله کردن حیوانات..... ۵۰
- ۸,۳. حدیث تعلق لعنت خداوند بر مثله کننده..... ۵۱
- ۸,۴. حدیث نهی پیامبر از مثله کردن..... ۵۱
۹. بطلان بیع میته و بیع نجس..... ۵۲

.....	مستندات این اصل	۵۲
.....	۹,۱. آیه دال بر حرمت خبائث	۵۲
.....	۹,۲. ادله روایی	۵۲
.....	۹,۲,۱. حدیث دال بر حرمت ثمن حرام	۵۲
.....	۹,۲,۲. حدیث لعنت یهود به سبب بیع حرام	۵۳
.....	۱۰. حرمت تغییر خلق الله	۵۴
.....	مستند قرآنی	۵۴
.....	فصل دوم: مبانی رابطه انسان با اعضای بدن خود	۵۷
.....	مبحث اول: دیدگاه علماء امامیه در خصوص رابطه انسان با اعضای بدن خود	۵۹
.....	۱. رابطه امانی انسان با اعضای بدن خود	۵۹
.....	۱,۱. ادله امین بودن انسان نسبت به اعضای بدن خود	۶۰
.....	۱,۲. ادله روایی دیگر در استحکام نظریه امانت	۶۱
.....	۱,۲,۱. لزوم بیع نجس	۶۲
.....	۱,۲,۲. حرمت مثله	۶۳
.....	۱,۲,۳. لزوم سرعت کفن و دفن	۶۴
.....	۱,۲,۴. احترام میت	۶۴
.....	۱,۲,۵. حرمت اذلال نفس	۶۵
.....	۱,۲,۶. ثبوت دیه جنایت بر میت	۶۵
.....	۲. رابطه سلطنت انسان با اعضای بدن خود	۶۷
.....	۲,۱. قائلین این نظریه	۶۷
.....	۲,۲. ادله قائلین این نظریه	۶۸

- ۲,۲,۱. استدلال به مفهوم اولویت مستندات قاعده سلطنت بر اموال..... ۶۸
- ۲,۲,۲. بنای عقلا..... ۶۹
- ۲,۲,۳. مستندات قرآنی..... ۷۱
- ۲,۲,۳,۱. آیه دال بر اولویت پیامبر بر مومنین..... ۷۱
- ۲,۲,۳,۲. آیه دال بر مالکیت حضرت موسی نسبت به خود و برادرش..... ۷۲
- ۲,۲,۳,۲. آیه دال بر شراء نفس برخی مومنین..... ۷۳
- ۲,۲,۴. مستندات روایی این نظریه..... ۷۴
- ۲,۲,۴,۱. احادیث دال بر واگذاری امور مومن به خودش..... ۷۴
- ۲,۲,۴,۲. احادیث دال بر قصاص عضو، عفو یا اخذ دیه..... ۷۶
- الف. حدیث دال بر رضایت مجروح به دریافت دیه..... ۷۶
- ب. حدیث دال بر اختیار تصمیم گیری در رابطه با عضو مجنی علیه..... ۷۶
- ج. حدیثی دیگر در این موضوع..... ۷۷
- ۲,۲,۴,۳. احادیث دال بر استیذان نسبت به تصرف در اعضای بدن..... ۷۷
- ۲,۲,۵. نتیجه نظریه سلطنت: جواز تصرفات مورد تایید عقلاء..... ۷۹
- ۲,۲,۶. بررسی موارد حاکم بر اطلاق سلطنت انسان..... ۸۱
- ۲,۲,۶,۱. اصل حرمت اضرار به نفس..... ۸۱
- ۲,۲,۶,۲. اصل حرمت تغییر خلق الله..... ۸۲
- ۲,۲,۶,۳. اصل حرمت اذلال نفس..... ۸۴
- ۲,۲,۶,۴. اصل حرمت قتل نفس..... ۸۶
- ۲,۲,۶,۵. اصل حرمت مثله کردن..... ۸۷
- ۲,۲,۷. ادله خاصه..... ۸۷

- ۲,۲,۷,۱. ادله دال بر حرمت تصرفات نامشروع جنسی ۸۷
- ۲,۲,۷,۲. ادله دال بر وجوب حفظ حجاب زن و مرد الا بر زوج خود ۸۸
- ۲,۲,۷,۳. ادله دال بر وجوب صوم ماه رمضان ۸۹
- ۲,۲,۸. نتیجه کلی از نظریه سلطنت ۹۰
- ۲,۲,۹. تفاوت نظریه سلطنت با امانت و ثمره آن ۹۰
۳. رابطه مالکیت انسان بر اعضای بدن ۹۲
- ۳,۱. مالکیت حقیقی ۹۲
- انتساب این قول به علامه طباطبایی ۹۲
- ۳,۲. مالکیت ذاتی ۹۵
- ۳,۳. نسبت بین مالکیت ذاتی و سلطنت ۹۶
- ۳,۴. مالکیت اعتباری-تشریحی ۹۷
- ۳,۴,۱. قائلین این نظریه ۹۸
- ۳,۴,۲. ادله اثبات مالکیت اعتباری انسان بر اعضای بدن ۹۸
- ۳,۴,۲,۱. سیره عقلاء ۹۸
- ۳,۴,۲,۲. عرف ۹۸
- مبحث دوم: دیدگاه فقهای اهل سنت در مورد رابطه انسان با اعضای بدن ۱۰۰
۱. نظریه ولایت ۱۰۰
- ۱,۱. نسبت نظریه ولایت با مالکیت ۱۰۳
۲. نظریه ملکیت مطلق اعضای بدن انسان برای خداوند ۱۰۵
- ۲,۱. قائلین این نظریه ۱۰۶
- ۲,۲. مستندات نظریه ۱۰۶

۱۰۶.....	۲,۲,۱. آیات دال بر مالکیت خداوند متعال برای همه اشیاء
۱۱۲.....	۲,۲,۲. استدلال به خلف ولایت انسان بر اعضای بدن
۱۱۳.....	۲,۲,۳. استدلال به فتوای امام نووی
۱۱۴.....	۲,۲,۴. استدلال به حدیث أم سلمه و عایشه
۱۱۶.....	۲,۲,۵. اقتضای کرامت ذاتی انسان
۱۱۹.....	۲,۲,۶. نتیجه بحث
۱۲۱.....	فصل سوم: آثار رابطه انسان با اعضای بدن خود از منظر فریقین
۱۲۲.....	مبحث اول: آثار رابطه انسان با اعضای بدن از منظر فقه امامیه
۱۲۳.....	۱. عدم جواز قطع عضو
۱۲۳.....	۱,۱. حرمت مثله
۱۲۳.....	۱,۲. احادیث دال بر حرمت قطع اعضای میت
۱۲۴.....	۱,۳. احادیث دال بر ثبوت دیه بر جنایت بر میت
۱۲۵.....	۲. جواز قطع عضو
۱۲۵.....	۲,۱. جواز شکافتن بدن حامل جهت نجات جنین
۱۲۵.....	۲,۲. جواز تقطیع جنین جهت نجات حامل
۱۲۶.....	۲,۳. جواز شکافتن شکم میت جهت اخراج مال خودش
۱۲۶.....	۲,۴. جواز شکافتن شکم میت جهت اخراج مال دیگران
۱۲۷.....	۳,۱. فرض تراحم بر اساس سلطنت
۱۲۸.....	۳,۲. فرض تراحم بر اساس عدم جواز سلطنت
۱۳۰.....	۴. انتقال اعضاء از میت به بیمار
۱۳۴.....	۵. انتقال اعضای بیمار مرگ قلبی به دیگری

۶. انتقال اعضای بیمار مرگ مغزی به دیگری.....۱۳۵
۷. ارتباط عضو مقطوع پس از اجرای قصاص با جانی.....۱۴۰
- ۷,۱. پیوند عضو مقطوع به قصاص به بدن جانی یا مجنی علیه.....۱۴۰
- ۷,۲. ادله منع جواز پیوند عضو مقطوع به قصاص به خود جانی.....۱۴۲
- ۷,۲,۱. دلیل اول قائلین به منع.....۱۴۲
- ۷,۲,۲. دلیل دوم قائلین به منع.....۱۴۶
- ۷,۳. نتیجه بحث.....۱۴۷
- ۷,۴. اهدای عضو مقطوع به قصاص توسط جانی به دیگری.....۱۴۸
۸. بررسی رابطه انسان با عضو مقطوع به سبب حد.....۱۴۹
- ۸,۱. پیوند عضو مقطوع به حد به بدن خود محدود.....۱۵۰
- ۸,۲. اقوال کلی فقها.....۱۵۰
- ۸,۳. مقتضای اصل اولی در مساله.....۱۵۲
- ۸,۴. تفصیل ادله قائلین به عدم جواز.....۱۵۲
- ۸,۴,۱. آیه دال بر وجوب قطع دست سارق.....۱۵۳
- ۸,۴,۲. حدیث بیان حکمت قطع دست دزد.....۱۵۵
- ۸,۵. ادله قائلین به جواز.....۱۵۵
- ۸,۶. نتیجه بحث.....۱۵۶
- ۸,۷. اهدای عضو مقطوع به حد توسط حد خورده به دیگری.....۱۵۷
۹. خرید و فروش اعضای بدن.....۱۵۹
- ۹,۱. اخذ مال در برابر عضو بدون بیع و شراء.....۱۵۹
- ۹,۲. گرفتن مال در برابر عضو در قالب بیع و شراء.....۱۶۰

- ۹,۳. خرید و فروش اعضای بدن بر مبنای سلطنت انسان بر اعضای خویش ۱۶۳
- ۹,۴. فروش اعضای بدن قبل از قطع و جداسازی آن ۱۶۳
- اشکال: بطلان بیع غیر ملک ۱۶۵
- پاسخ از اشکال ۱۶۵
- ۹,۵. خرید و فروش اعضای بدن بر مبنای امانت ۱۶۷
- ۹,۶. خرید و فروش اعضای بدن بر مبنای ملکیت اعتباری ۱۶۸
- ۹,۶,۱. اشکال اول: عدم صدق مال بر اعضای متصل به بدن ۱۶۸
- پاسخ اشکال ۱۶۸
- ۹,۶,۲. اشکال دوم: مملوکیت انسان با فروش اعضا ۱۶۹
- ۹,۷. فروش اعضای بدن بعد از قطع و جداسازی آن از بدن ۱۶۹
- ۹,۷,۱. اشکال اول: بطلان بیع میت ۱۶۹
- ۹,۷,۲. اشکال دوم: بطلان بیع عین نجس ۱۷۱
- ۹,۸. نتیجه بحث ۱۷۱
۱۰. وصیت انسان به پیوند اعضای بدن خود ۱۷۳
- ۱۰,۱. ادله مانعین وصیت ۱۷۳
- ۱۰,۱,۱. حدیث حرمت جداسازی اعضای میت ۱۷۳
- ۱۰,۱,۲. هتک میت ۱۷۳
- ۱۰,۲. پاسخ مجوزین ۱۷۴
- مبحث دوم: دیدگاه علمای عامه در مورد آثار رابطه انسان با اعضای بدن ۱۷۵
۱. آثار مبتنی بر نظریه ملکیت اعضای بدن برای خداوند متعال ۱۷۵
۲. آثار مبتنی بر نظریه ولایت ۱۷۷

- ۲,۱. ادله قائلین..... ۱۷۸
- ۲,۱,۱. جواز ارتکاب أخف الضررين برای جلوگیری از ضرر بزرگتر..... ۱۷۸
- ۲,۱,۲. تحمل ضرر خاص به جهت دفع ضرر عام..... ۱۷۸
- نتیجه گیری..... ۱۷۹
- منابع..... ۱۸۴

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين و صلى الله على محمد وآله الطاهرين واللعن الدائم

على اعدائهم أجمعين من الآن إلى لقاء يوم الدين

مقدمه

۱. بیان مسأله تحقیق

یکی از مباحث مهم امروزه که آثار فراوانی هم از جهت فقهی و هم از جهت حقوقی بر آن مترتب است موضوع چگونگی رابطه انسان با اعضای بدن خود و حدود و ثغور آن است. بررسی مبانی، محدوده و نوع این رابطه، احکام و آثار مستقیم فقهی و حقوقی را روشن می نماید. در مبانی، مقدمات و نتایج این موضوع می توان گفت فقهای معاصر سنی و شیعه به جمع بندی واحدی نرسیده و احکام و فتاوی مختلف از آنان به ثمر نشسته است. در بین فقهای امامیه، دیرزمانی نیست که این بحث مطرح شده و محط نظر آنان قرار گرفته است. با این حال هر کدام از ایشان مبنای خاص خود را اتخاذ نموده و بر پایه آن، نظر فقهی ممتاز خود را بیان نموده اند؛ در این بین غالب علماء شیعه قائل به تسلیط و سلطه انسان بر اعضای بدن خود گشته اند. در این فرض، انسان نسبت به اعضای بدن خود سلطنت داشته و می تواند تصرفات غیر ضروری و خاص خود را در آن رابطه انجام دهد. از جمله این تصرفات می توان به امکان خرید و فروش اعضای بدن، در صورتی که پیوند آنان ضرر خاصی بر شخص نداشته باشد را متصور نمود. در همین فرض امکان وصیت انسان به نقل و انتقال اعضای بدن خود پس از مرگ نیز متصور است. همچنین می توان بحث نمود که در فرض عدم وصیت آیا وراثت می توانند نسبت به اعضای میت اجازه تصرف دهند و در نتیجه، اعضا به بدن دیگری منتقل گردد یا خیر. از طرفی در همه حالات گذشته بنا بر نظریه سلطنت انسان بر اعضای بدن خود آیا انسان

می‌تواند در مورد این اعضا وجهی دریافت نماید یا نه. و آیا این سلطنت از نوعی است که در صورت عدم وجود وراثت یا بنا بر مصالحی به حاکم شرع منتقل شود. در نتیجه ثمرات خاص خود را داشته باشد. و از طرفی اگر بنا باشد کسی به جهت قصاص یا اجرای حدود یکی از اعضای بدنش تلف گردد و قطع شود، با توجه به امکانات و تجهیزات پزشکی ای که امروزه به راحتی و تحت شرایط خاص قابل کنترل است آیا می‌توان آن عضو خاص را جدا نموده و تبرعا، در قبال پول یا غیر آن به دیگری واگذار نمود. و اساسا آیا شخصی که قصاص در مورد او صورت می‌گیرد این امکان را دارد که نسبت به عضو مورد قصاصش پس از جداسازی تصمیم‌گیری نماید. همچنین کسی که به جهت قصاص، محاربه یا هر یک از ادله شرعی دیگری به اعدام و قتل محکوم شده است می‌تواند نسبت به اعضای خود در زمان حیاتش تصمیم‌گیری نماید و اجازه انتقال آنها به دیگران را در زمان حیاتش صادر نماید، و بر این اساس آیا حاکم شرع می‌تواند به جز راههای معمول و عرفی اعدام که چند دهه است در کشورهای اسلامی متداول شده است اجازه دهد که وی تحت شرایط خاص پزشکی بیهوش شده و اعضای بدن او تحت کنترل جدا شود و به دیگران منتقل شود. این نمونه‌ها که هر یک دارای صور و فروض مختلف و قابل بحثی بوده و مسائلی از این دست همگی بر مبنای رابطه تسلیطی انسان با اعضای بدن خود قابل بحث و بررسی می‌باشد. و به برکت رابطه تسلیطی انسان با اعضای بدنش که از روایات و مبانی عقلی در این باب اتخاذ می‌شود، این امکان پدید می‌آید که هر یک از صور فوق مورد تحقیق و بررسی قرار گرفته و در بعضی فروض و حالات قائل به اجازه آن شویم.

از طرفی عده‌ای نیز قائل به رابطه تملیکی انسان با اعضای بدن خود شده‌اند؛ در این فرض به نظر می‌رسد فقهاء در خصوص موارد گذشته یا مسایلی نظیر آن بسط الید بیشتری داشته و این امکان بیشتر برایشان متصور است که در صغریات مساله تصرفات موثرتری نمایند.

اما در طرف مقابل نیز برخی از علما قائل به نظریه امانت شده‌اند. گرچه این تئوری در بین فقهای شیعه طرفدار چندانی نداشته و فقط به بعضی از فقها نسبت داده شده است اما بر این اساس آثار به شدت متفاوتی بر آن بار می‌باشد. نظریه امانت بدین معناست که انسان مالک